

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕМАЙНОВИХ І МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

SOME FEATURES OF LEGAL REGULATION OF NON-PROPERTY AND PROPERTY RIGHTS

Леонтєва Л.В., к.ю.н.,
доцент кафедри обліку і оподаткування

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У статті розглянуто питання особливостей правового регулювання права власності та права інтелектуальної власності в Україні, приділено увагу питанням, які стосуються вивчення особливостей особистих (немайнових) прав авторів під час створення об'єктів і майнових прав, які набуваються при проходженні реєстрації, набуття права власності як правонаступників, та інших юридичних дій.

Відповідно до Конституції України, яка гарантує кожному громадянину свободу художньої, наукової й технічної творчості, держава послідовно створює свої власні механізми захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Проаналізовано норми Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України: «Про авторські та суміжні права» та «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Розглянуто основні правові доктрини стосовно поняття права інтелектуальної власності та права власності взагалі. До того ж досліджено особисті немайнові права інтелектуальної власності, доцільність законодавчого закріплення яких обґрунтовується в науковій літературі.

Зроблено висновки, що наявність сучасної системи інтелектуальної власності є необхідним елементом для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь-якої держави. Охорона інтелектуальної власності сприяє використанню й подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів і досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності й залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан. Створення саме такої системи має особливе значення для України – країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом.

Ключові слова: інтелектуальна власність, особисті (немайнові права), майнові права інтелектуальної власності, виключні майнові, Цивільний кодекс України.

This article considers the peculiarities of the legal regulation of property rights and intellectual property rights in Ukraine, focuses on issues related to the study of personal (non-property) rights of authors during the creation of objects and property rights acquired during registration, acquisition of property rights as successors, and other legal actions.

According to the Constitution of Ukraine, which guarantees every citizen the freedom of artistic, scientific and technical creativity, the state consistently creates its own mechanisms to protect intellectual property, copyright, moral and material interests that arise in connection with various types of intellectual activity.

The norms of the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Laws of Ukraine: "On copyright and related rights" and "On protection of rights to inventions and utility models" are analyzed. The main legal doctrines concerning the concept of intellectual property rights and property rights in general are considered. In addition, personal intangible intellectual property rights are considered, the expediency of legislative consolidation of which is substantiated in the scientific literature.

It is concluded that the existence of a modern system of intellectual property is a necessary element to achieve high economic and social development of any state. The protection of intellectual property promotes the use and further development of inventive and creative talents and achievements, supports and preserves the national potential in the field of intellectual activity and attracts investment, stabilizing the economic situation. The creation of such a system is of special importance for Ukraine - a country with significant scientific, technical and intellectual potential.

Key words: intellectual property, personal (non – property rights), property rights of intellectual property, exclusive property, Civil Code of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Добробут і розвиток кожної держави завжди залежав від розвитку та зростання фінансового благополуччя членів суспільства, саме від розуміння, що без нових технологій, створення нових літературних творів, наукових розробок, технічних засобів, об'єктів сучасного мистецтва й охорони нових об'єктів інтелектуальної власності неможливо уявити розвиток жодної держави та суспільства в цілому. Держава з боку створення певних умов для визнаної системи інтелектуальної власності є необхідним елементом для досягнення високого економічного й соціального розвитку будь-якої людини. Держава є гарантом для охорони та контролю за дотриманням використання об'єктів інтелектуальної власності, а саме з питань, що саме є нематеріальними й матеріальними правами. Сприяє за допомогою створення спеціальних органів подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів і досягнень. За допомогою спеціально створених програм розвитку підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності й залучає інвестиції. Необхідною умовою для впровадження нових технологій є залучення з боку держави вітчизняних і міжнародних інвестицій, впевненість інвесторів, що будуть їхні особисті та матеріальні права поважатися й захищатися на національному рівні. Саме дотри-

мання таких правил має стати для України першочерговим для отримання, упровадження та підтримки вже наявного літературного, наукового, науково-технічного, технологічного інтелектуального майбутнього.

У юридичній практиці виникають питання стосовно об'єктів права інтелектуальної власності як у господарській діяльності, так і в приватному житті людини. Саме досить часто застосування в повсякденному житті комп'ютерних програм, ігор, відеофільмів, аудіозаписів, фотографій та інших зображень і породжує низку неврегульованих питань. Дуже часто, використання подібних об'єктів з порушенням цього права може обернутися не тільки адміністративними, цивільними, а й кримінальними позовами.

Стосовно питань особистих (немайнових) і майнових прав, що виникають у процесі забезпечення прав інтелектуальної власності, дуже велику увагу в дослідженнях приділяли такі науковці, як І.А. Арістова, А.Г. Андрюшин, О.М. Бандурка, В.Т. Білоус, І.Г. Запорожець, О.В. Кузьменко, О.М. Пастухов, О.А. Підпригора, О.Д. Святоцький, А.В. Чукаєва й інші. Проте залишається дуже багато протиріч, які сьогодні є актуальними в цій сфері та потребують подальшого системного наукового аналізу.

Держава встановлює особливі вимоги щодо здатності суб'єктів права інтелектуальної власності. Поняття

«інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики та юридично визначається за конкретними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва. Аналіз Цивільного кодексу (далі – ЦК) України стосовно означеної проблеми не дає задовільних результатів. Стаття 418 ЦК України пропонує три види об'єктів, замість одного, а саме: результати інтелектуальної діяльності; результати творчої діяльності; інші об'єкти, що визначені ЦК України або законом [1].

Якщо розглядати питання інтелектуальна власність, з боку виділення матеріальних та особистих прав, то це саме ті права, які закріплені в законодавстві у вітчизняному та міжнародному і є результатом діяльності людини в літературній, науковій, промисловій, художній сферах тощо. Права інтелектуальної власності поділяються на особисті немайнові, які безпосередньо пов'язані з особистістю автора об'єкта й не можуть передаватися нікій іншій особі за договором (їх передача іншій особі можлива тільки за законом), і на майнові, які можуть передаватися іншим особам тільки автором об'єкта або іншою особою-правовласником, у якого на законних підставах виникло це право в результаті замовлення створення об'єкта або в результаті придбання виключних майнових прав інтелектуальної власності на законних підставах.

Зазвичай інтелектуальну власність розглядають у двох аспектах власність. По-перше, це право на створення самого об'єкта інтелектуальної власності, його визнання за автором. По-друге, це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися й розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Саме виходячи з вищевикладеного, виникає питання, як саме інтелектуальний продукт, будучи благом не матеріальним, може визнаватися за його творцем (автором) і як саме інші особи мають право використовувати відповідно до законодавства.

Законотворець стосовно особистих немайнових прав авторів, з огляду на їх правову природу, пропонує звертати увагу на їх особистий характер. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать тільки фізичній особі, яка не може від них відмовитися та не може бути позбавлена цих прав (ч. 3 ст. 269 ЦК України). Однак в інтелектуальній власності існування особистих немайнових прав потрібно розглядати з боку фізичного існування об'єкта й саме автор є власником цього об'єкта, має право ним розпоряджатися в повному обсязі.

Стосовно невідчужуваності особистих немайнових прав інтелектуальної власності виникає досить багать протиріч. Одні науковці вважають за необхідне розмежувати особисті немайнові права та немайнові права інтелектуальної власності. До особистих немайнових прав творців доцільно віднести лише ті права, не можуть відчужуватися, насамперед це право визнаватися творцем і право на ім'я, а всі інші немайнові права інтелектуальної власності, які належать авторам, можуть за їх згодою на підставі договору буди відчужуваними, або у випадках, передбачених законом, належати іншим особам (право на державну реєстрацію твору, право на недоторканність твору тощо) [2, с. 24].

Особисті немайнові права фізичної особи не передбачають майнового задоволення з боку інших осіб, їх неможливо оцінити, таким чином не мають економічного змісту (ч. 2 ст. 269 ЦК України) [3, с. 20]. І тому творець не отримуючи вигоди реалізує себе у творчій (літературній, науковій, художній тощо) праці, та здобуває певний соціальний статус завдяки результатам творчості. Особисті немайнові права автора не залежать від майнових прав стаття 423 ЦК України. Тому в разі передавання виключних майнових прав на твір особисті немайнові права належать авторів твору. Автор має право на твір і протидіяти будь-

якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні свого твору. Також особистим правом автора є перешкоджати будь-якому іншому посяганню на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора.

Автору також належить абсолютне право на ім'я, автор вказує на творі своє ім'я (псевдонім), а від інших осіб має право вимагати вказувати його ім'я (псевдонім) у разі використання твору, а також вимагати не спотворювати й не перекручувати ім'я (псевдонім), а за відсутності вказувати ім'я (псевдонім) під час використання твору.

Немайнові (особисті) права можуть виникнути в кожній фізичній особі від народження або за законом (ч. 1 ст. 269 ЦК України). Момент виникнення особистих прав і пов'язується зі створенням об'єкта інтелектуальної власності чи іншим юридичним фактом щодо цього об'єкта [4, ст. 11]. За автором або творцем ці права зберігаються довічно. Припиняються ці права.

Момент припинення особистих немайнових авторських прав. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно (ч. 4 ст. 269 ЦК України). Відповідно до ч. 1 ст. 425 ЦК України, особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом. Отже, ці права не припиняються зі смертю людини й цим відрізняються від інших особистих немайнових прав фізичної особи [1, с. 18–19]. Таким чином, законодавець передбачив можливість існування права. Тому вони можуть існувати без суб'єкта.

Поряд із особистими права інтелектуальної власності є й майнові права. До майнових прав інтелектуальної власності, відповідно до ч. 1 ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права», належать право на використання об'єкта інтелектуальної власності, виключне право дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності або заборони на його використання; інші майнові права інтелектуальної власності, передбачені законом [4, ст. 31]. Право інтелектуальної власності може виникати або внаслідок створення такого об'єкта (наприклад, право виконавця виникає з моменту першого виконання твору об'єкта авторського права), або в результаті здійснення автором об'єкта певних реєстраційних дій та отримання певного документа (наприклад, право на винахід засвідчується патентом).

Існує декілька думок учених стосовно правових режимів регулювання відносин власності й інтелектуальної власності. Перші схильні вважати, що неможливо застосовувати до інтелектуальної власності загальні норми права власності, а інші дотримуються думки, що право інтелектуальної власності необхідно розглядати як особливий різновид власності.

Автори чинного цивільного законодавства щодо регулювання майнових прав інтелектуальної власності зазначають таке: майнові права об'єкта права інтелектуальної власності – це суб'єктивні права. І вони поділяються на виключні й невиключні [5, с. 265]. До виключних законодавство включає право дозволяти використовувати об'єкт інтелектуальної власності та право перешкоджати й забороняти неправомірно використовувати об'єкт права інтелектуальної власності. Що стосується невиключних майнових прав, то до них входить право на використання об'єкта інтелектуальної власності й інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом [1].

Таким чином, суб'єкт (творець, автор, власник) права інтелектуальної власності має право розпоряджатися цим об'єктом (правом на нього) на свій розсуд. Це означає юридичну можливість: продавати, обмінювати, дарувати, здавати в оренду чи найм і вчиняти інші цивільно-правові правочини (тобто укладати договори на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності). Цивільне законодавство України закріплює за суб'єктом права інтелектуальної власності можливість реалізувати своє право на основі: а) ліцензії на використання об'єкта права

інтелектуальної власності; б) ліцензійного договору; в) договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; г) договору про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності; д) інших договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності [1].

Майнові права суб'єктів у випадках вільного використання творів науки, літератури й мистецтва, права інтелектуальної власності обмежуються Законом України «Про авторське право і суміжні права». Також містяться норми, відповідно до яких використання винаходів чи корисних моделей без дозволу суб'єкта права на них не є порушенням суб'єктивних прав цього суб'єкта відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [6].

Висновки. Проаналізувавши особливості правового регулювання немайнових (особистих) і майнових прав

інтелектуальної власності, можемо зробити такі висновки. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать тільки фізичній особі, яка не може від них відмовитися та не може бути позбавлена цих прав, а ось стосовно майнових прав, то саме особисті права й породжують для цього суб'єкта майновий інтерес. Якщо особисті права виникають уже в момент написання твору чи під час створення винаходу, корисної моделі або промислового зразка, то майнові права інтелектуальної власності – це суб'єктивні права учасників правовідносин на результати інтелектуальної діяльності в літературній, науковій, художній, промисловій та інших сферах. Також особливістю виникнення майнових прав є те, що вони можуть виникати з дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним або господарським законодавством, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.11.2021).
2. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2002. 386 с.
3. Луць В.В. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 256 с.
4. Про авторські і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII № 1315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 12.11.2021).
5. Харитонов Є.О., Калітенко О.М., Зубар В.М. Цивільне і сімейне право України : навчально-практичний посібник. Харків, 2003. 640 с.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 23.12.1993 № 3769-XII № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 12.11.2021).